

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25:025.43

Prejeto: 1. 10. 2013

Kontrolirani geslovniki: zakaj jih potrebujemo bolj kot kdaj

ZDENKA SEMLIČ RAJH

višješolska predavateljica, magistrica bibliotekarskih znanosti, arhivska svetnica
Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor
e-pošta: zdenka.semlic@pokarh-mb.si

IZVLEČEK

Deskriptorji predstavljajo pomembno orodje v procesu oblikovanja objektivnih informacij o arhivskem gradivu, saj je večina sodobnih sistemov za obdelavo informacij zasnovanih na deskriptorskih sistemih, ki imajo ključno vlogo. Kot taki so v uporabi za različne namene v sistemu urejanja, popisovanja in uporabe ohranjenega arhivskega gradiva.

Deskriptorji pa predstavljajo tudi pomembno vstopno točko (access point) za poizvedovanje v arhivskih informacijskih sistemih. Predstavljajo izhodišče za razumevanje konteksta pri nadaljnjem poizvedovanju po vsebinah in opisih arhivskega gradiva. Zato morajo uporabniku omogočiti nadaljevanje poizvedovanja v arhivskem informacijskem sistemu. Zato je treba zajeti ustrezno količino informacij o normativni vsebini posameznega deskriptorja, hkrati pa vzpostaviti ustrezne relacije med deskriptorji in popisnimi enotami.

KLJUČNE BESEDE: oblikovanje gesel, deskriptorji, tezavri, klasificiranje, indeksiranje, vsebinsko opisovanje, teoretične osnove

ABSTRACT

CONTROLLED VOCABULARIES: WHY WE NEED THEM MORE THAN EVER?

Descriptors are an important tool in the process of creating objective information on archives because most of the modern information processing systems are based on descriptor systems which play a key role. As such, they serve different purposes in the systems of management, description and use of preserved archives.

Descriptors are also an important access point to query archival information systems. They provide a starting point for further understanding of the context when querying the contents and descriptions of archives. Therefore they must enable users to continue their retrieval of information from archival information system. For this purpose, it is necessary to capture a certain amount of information on authority records of each descriptor, and at the same time to establish the appropriate relationships between descriptors and units of description.

KEY-WORDS: creation of headings, descriptors, thesauri, classification, indexing, subject description, theoretical foundations.

1. Uvod

Že zelo zgodaj so se na področju organizacije dokumentov in arhivskega gradiva pojavile težnje po zagotavljanju hitrejšega dostopa do dokumentov, vključujoč problematiko oblikovanja gesel, izgradnje različnih tezavrov, naprednejše uporabe klasifikacijskih znakov in tudi izdelovanja kazal arhivskih informativnih pomagal. Te težnje so se uresničevale na različne načine, to pa je vodilo v razvoj različnih sistemov obvladovanja vsebin dokumentov tako v klasični kot v elektronski obliki.¹ Pri tem nastale metodološke probleme je vsak reševal sam, pri tem iskal najprimernejše rešitve in s tem oblikoval svoj lastni sistem. Vendar so ti sistemi zadostovali le za zagotavljanje hitrejšega dostopa do gradiva pri klasičnih arhivskih informativnih pomagalih, ki so bila izdelana na papirju. Z uvedbo novih informacijskih rešitev, predvsem pa pri izgradnji vzajemnih arhivskih podatkovnih zbirk tak način ni več primeren, še manj pa učinkovit in racionalen. Zaradi medsebojne neskladnosti lokalnih sistemov to večkrat pomeni oviro v razvoju skupnih sistemov.²

Sisteme za vsebinsko označevanje lahko sistemiziramo glede na namen, cilje in izvedbo v geslovnike, tezavre in klasifikacije.³ Vsak izmed njih ima svojo notranjo logiko vzpostavljanja in uporabe. Njihov pomen pri vsebinah arhivske vrednosti je predvsem v racionalni umestitvi v sistem obvladovanja celote arhivskega gradiva in s tem tudi v sistem arhivskega strokovnega dela. Geslovniki, tezavri in klasifikacije so namreč ključni pri urejanju in posredovanju dokumentarnega in arhivskega gradiva.⁴

Racionalizacija na področju gesljenja, klasificiranja in izgradnje zgraditve sistemov za vsebinsko označevanje pri vsebinah arhivske vrednosti predstavlja samo eno od rešitev obravnavanja ohranjenih dokumentacije in arhivskega gradiva. Osnovne okvire za izvedbo te racionalizacije predstavlja standardizirana oblika zapisov o kontekstih, v katerih je gradivo. Ti standardizirani zapisi so oblikovani po splošno sprejetih arhivskih standardih, in sicer Splošnem mednarodnem standardu za popisovanje arhivskega gradiva (ISAD(g)2), Mednarodnem standardu za oblikovanje normativnih zapisov korporativnih teles, oseb in družin (ISAAR CPF2), Mednarodnem standardu za popisovanje funkcij

in aktivnosti (ISDF) in Mednarodnem standardu za opisovanje ustanov, ki hranijo arhivsko gradivo (ISDIAH). Omenjeni standardi omogočajo oblikovanje arhivskih informacijskih sistemov na podlagi standardiziranih podatkovnih struktur. Pri tem pa je velikega pomena uspešna preslikava arhivskih vsebin v standardizirane podatkovne strukture, saj je le na ta način mogoče uspešno izmenjevati podatke.⁵

Novi načini organiziranja podatkov in s tem omogočanje hitrejšega in enostavnejšega dostopa do vsebin, ki so shranjene, pa zahtevajo povezovanje z drugimi strokami ter prevzemanje izkušenj in zgledov, predvsem s področja dokumentologije, bibliotekarstva, informatike itd. Še najbolj to velja za gesljenje in izgradnjo in uporabo tezavrov – tu prihajajo do veljave izkušnje s področja bibliotekarstva in uprave, npr. zbirni klasifikacijski načrt organov državne uprave.⁶

2. Uporabljena terminologija

Ker arhivska stroka do sedaj ni uporabljala določenih pojmov, ki so v uporabi na področju, ki ga v tem prispevku obravnava avtorica, so v nadaljevanju pojasnjeni nekateri pojmi, katerih poznavanje je nujno potrebno za pravilno razumevanje omenjene tematike. Omenjene strokovne pojme so opredelili že M. Novak, Z. Semlič Rajh in A. Šauperl,⁷ tukaj jih povzemam:

Deskriptor: značilno in standardizirano geslo z definirano vsebino, ki označuje njeno enopomensko predstavitev vsebine enega ali več dokumentov. Uporabljamo ga za urejanje in shranjevanje informacij ter za poizvedovanje po njih tako v računalniško podprtih kakor tudi klasičnih podatkovnih zbirkah. Deskriptor sestavlja geslo ter vsebina gesla vključno z enim ali več kvalifikatorji.

Dokument: zapis, ki ga je med poslovanjem oseba ali organizacija izdelala ali pridobila in ga je tudi ohranila.

¹ Vilfan: Decimalna klasifikacija, str. 3–14; *Subject Indexing*; Duranti: *Arhivski zapisi*.

² Novak: *Preslikave vsebin*.

³ Urbanija: *Metodologija izdelave tezavra*; Šauperl: *Klasifikacija knjižničnega gradiva*; Šauperl: Malo znane lastnosti klasifikacije, str. 83–95.

⁴ Novak: *Preslikave vsebin*.

⁵ ISAD(g) – General International Standard Archival Description. ISAAR(CPF) – International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families. ISDF – International Standard for Describing Functions. ISDIAH – International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings.

⁶ Kajič – Klep: Šifranti v državni upravi, str. V-18–V-25; Kopač: Klasifikacijski načrti, str. 96–107; Vrezec: Pasti spreminjanja načrta, str. V-75–V-80; Bizjak: Klasificiranje pravnosodnih organov, str. 115–124.

⁷ Novak: *Preslikave vsebin*; Semlič Rajh – Šauperl: Problematika gesljenja, str. 187–213; Semlič Rajh: Arhivski zapisi in postopki sledenja, str. 631–646.

Družina: v arhivski teoriji in praksi je v uporabi kot pojem za označevanje dveh ali več fizičnih oseb, ki so v rodbinskih oz. družinskih razmerjih. Ta morajo biti postavljena jasno in enoznačno, praviloma v standardni obliki. Če so izvedena grafično ali opisno, veljajo zanje enaka pravila kot za druge entitete, sicer jih je mogoče predstaviti tudi v katerem izmed standardnih rodoslovnih zapisov.

Entiteta: smiselno zaključena enota, ki je lahko sestavljena iz več podenot. Gre za objekt, ki obstaja v realnosti, ali koncept, o katerem želimo shraniti informacijo.

Fizična oseba: posameznik, ki je opredeljen v arhivskem gradivu in se lahko odzove kot oseba. Zanja so značilne rodbinske povezave in na tej osnovi vzpostavljene medsebojne relacije. Fizična oseba mora biti sposobna komunicirati z drugo fizično osebo ali z eno ali več pravnimi osebami. Pri opisu fizične osebe je poudarek na posamezniku, ki ga opisujemo, in relacijah tega posameznika z drugimi entitetami v sistemu.

Geselnik ali **geslovník:** abecedni seznam besednih enot, določenih za gesla ali podgesla, ki so praviloma urejena strogo abecedno, npr. v slovarjih ali leksikonih. Gesla v geslovníku so kontrolirana. Vsi termini morajo imeti nedvoumne in neredundantne definicije. Izgradnja geselnikov temelji na jasnih pravilih in stalni kontroli.

Gesljenje (tudi **predmetno označevanje**): postopek oblikovanja in dodeljevanja gesel posameznim vsebinam, ki jih obravnavamo.

Geslo oz. **geselska beseda** (tudi **predmetna oznaka**): dogovorjena razpoznavna beseda ali skupina besed. Te predstavljajo vsebino dokumenta in jih uporabljamo za iskanje po informativnih pomagalah.

Identifikator: beseda ali besedna zveza, ki v predmetni oznaki pojasnjuje izbrani izraz z več pomeni za enolično razlikovanje ene entitete od druge. Glej tudi kvalifikator.

Indikator: napoveduje ali kaže stanje ali nakazuje razvoj česa; kazalec, kazalnik.

Kazalec: napotilo, ki v arhivski podatkovni zbirki oziroma arhivskem zapisu kaže uporabniku oziroma ga opozarja, kje naj išče želeni podatek. Kot sinonim bi lahko uporabili termin »indikator«.

Kazalka: tisto napotilo, ki kaže povezavo s sprejetih na nesprejete pojme. Na ta način povezujejo identične pojme in izraža odnose do ekvivalence. Uvaja jih beseda »glej«.

Klasifikacija: razvrstitev, razporeditev česa glede na enake ali podobne lastnosti ali tudi ocenitev, ovrednotenje. Klasifikacije danes v najširšem po-

menu besede pomenijo načine razvrščanja predmetov ali njihovih zvez v razrede glede na skupno značilnost, ki je neločljivo združena z vsemi predmeti neke vrste in jih razlikujemo od predmetov druge vrste. Razvrščamo jih tako, da ima vsak razred v sistemu nasproti drugemu natančno določen položaj. Značilnost, po kateri klasificiramo, imenujemo načelo delitve.

Kontekst: z njim označujemo jasno določeno besedno oz. miselno zvezo in tudi njihovo logično skladnost. Pogosto z njim označujemo tudi del besedila, iz katerega je viden pomen besed ali stavkov, iztrganih iz celote. V arhivski teoriji in praksi pojem med drugim uporabljamo za označevanje odnosov med samimi podatkovnimi strukturami arhivskega gradiva ali označevanje povezav med podatkovnimi strukturami v arhivskem gradivu in podatki o osebah, odgovornih za nastanek dokumenta, razlogih in postopkih oz. načinih nastanka dokumenta.

Korporativno telo (korporacija): skupina oseb, ki je zbrana, da bi dosegla dolgoročni cilj v času in prostoru, in ima svojo formalno ali neformalno obliko. Značilni primeri korporativnih teles so združenja, institucije, podjetja, neprofitne organizacije, vlada, vladne organizacije, religiozne organizacije, lokalne cerkve, konference, simpoziji, kongresi ...

Kvalifikator: beseda ali besedna zveza, ki v predmetni oznaki pojasnjuje izbrani izraz z več pomeni za enolično razlikovanje ene entitete od druge. Glej tudi identifikator.

Napotilo: pojasnjuje, na kateri strani ali na katerem mestu je treba iskati vsebino, ki jo označuje deskriptor ali geslo.

Normativna kontrola: se nanaša na normo, pravilo, zakon in predstavlja konsistentno uporabo unikatnih oblik pojmov, kot so imena in priimki, predmetne oznake, geografski pojmi, časovne in druge oznake za označevanje in klasifikacijo v arhivskem gradivu zapisanih vsebin. Z njimi vzpostavljamo vsebinska kontekstualna razmerja in s tem posredno tudi okolje, potrebno za uredništve javne vere zapisanih vsebin.

Normativni zapis: zaokrožena podatkovna celota, ki jo sestavljajo nosilni pojem in temu dodeljene vsebine, ki ga opredeljujejo. Vsak nosilni pojem mora biti v sistemu unikatni. Če se pojavijo enaki nosilni pojmi in označujejo različne vsebine, je treba nosilne pojme opremiti z dodatnimi identifikatorji (kvalifikatorji), tako da zagotovimo unikatnost normativnega zapisa.

Normativna zbirka: celota podatkov, ki so organizirani v normativnih zapisih in ki služijo kot refe-

rence tako pri zajemanju kakor tudi pri poizvedovanju v informacijskih sistemih.

Odvečnost: uporaba večjega števila vsebinskih oznak, iskalnih besed, računalniških sistemov, kot je potrebno, da je zagotovljeno lažje iskanje, izločen informacijski šum ali zagotovljeno delovanje računalniških sistemov ob okvarah; glej tudi redundantnost, preobilnost.

Podatkovna struktura: način organizacije oziroma združevanje podatkov ali drugih entitet na osnovi določenih tipov podatkov. Namen oblikovanja podatkovnih struktur pa je učinkovita uporaba podatkov.

Pravna oseba: vsaka oseba, ki ima formalno notranjo organizacijo, namen oz. poslanstvo, formalno odgovornost, sposobnost za komuniciranje s fizičnimi ali drugimi pravnimi osebami. S pojmom označujemo imena organizacij, društev, ustanov, političnih strank, verskih skupnosti, podjetij ...

Preobilnost: uporaba večjega števila vsebinskih oznak, iskalnih besed, računalniških sistemov, kot je potrebno, da je zagotovljeno lažje iskanje, izločen informacijski šum ali zagotovljeno delovanje računalniških sistemov ob okvarah; glej tudi redundantnost, odvečnost.

Redundantnost: uporaba večjega števila vsebinskih oznak, iskalnih besed, računalniških sistemov, kot je potrebno, da je zagotovljeno lažje iskanje, izločen informacijski šum ali zagotovljeno delovanje računalniških sistemov ob okvarah; glej tudi preobilnost, odvečnost.

Sledenje: zmožnost informacijskega sistema, da uporabnika pelje od enega posnetka stanja do drugega spremenjenega stanja ali relacije, ki je v odnosu do izhodiščnega stanja.

Sprožilec: podatkovni niz, ki v sistemu omogoča sprožanje različnih procedur in/ali zapisov znotraj podatkovne zbirke ali iz katerekoli druge komplementarne podatkovne zbirke. Navadno ga uporabljamo za zagotavljanje integritete informacij v podatkovnih bazah in sledenje na nivoju vsebin in kontekstov.

Tezaver: referenčni slovar, ki uporabnikom pomaga izraziti zahtevo za informacijo s termini deskriptorskega jezika. Poleg tega omogoča podrobno vsebinsko označevanje dokumentov in vprašanj s temi termini.

Vodilka: napotilo, ki kaže na sorodnost med sprejetimi pojmi. Tako povezuje pojme, ki so med seboj tematsko tesno povezani, vendar niso identični. Uvaja jih »glej tudi«.

Zapis: zapisana informacija ali objekt, ki ga lahko obravnavamo kot enoto.

3. Arhivska teorija in praksa pri oblikovanju deskriptorjev

Na podlagi opravljenega praktičnega dela s popisovanjem arhivskega gradiva v Pokrajinskem arhivu Maribor v letih 2006–2010 se je izkazalo, da pri oblikovanju gesel in tezavrov obstajajo realne potrebe po poglobljeni obravnavi te tematike. Zato je treba izdelati in standardizirati pravila za gesljenje, ta pa morajo biti oblikovana tako, da bodo primerna na eni strani za uporabnika, na drugi pa za strokovne delavce. Pri tem je treba upoštevati, da je lahko isti pojem v določenem kontekstu opredeljen za uporabnika in strokovnega delavca enako, v drugem je za strokovnega delavca potrebna podrobnejša opredelitev istega pojma, v tretjem pa ravno nasprotno, se pravi, pojem, ki ga opredeljujemo, je treba natančneje opredeliti za uporabnika. Povedano z drugimi besedami, treba je vzpostaviti relacijo med samim pojmom, uporabnikom in strokovnim delavcem (uporabnik ← pojem → strokovni delavec; uporabnik = strokovni delavec; uporabnik > strokovni delavec; uporabnik < strokovni delavec). To je prav tisti vidik, ki sta ga predstavila Zeng in Žumer⁸ – določenemu pojmu se spreminja pomen glede na različne okoliščine. S tem se bibliotekarska teorija in praksa v zadnjih letih veliko ukvarjata.⁹ Rešitev pa je smiselno prenesti tudi na arhivsko področje.

Oblikovanje normativnih imen korporativnih teles, fizičnih oseb in družin, zemljepisnih imen in predmetnih oznak ima v arhivski teoriji več razsežnosti. V tradicionalni arhivski teoriji in praksi je oblikovanje normativnih imen praviloma omejeno na ustvarjalce arhivskih fondov in zbirk, na nižjih nivojih popisov arhivskega gradiva pa do sedaj še ni bilo izvedeno v ustreznem obsegu.¹⁰ Prav zato nastajajo pogosto težave, ko je treba najti določeno gradivo, ki ni ustrezno opredeljeno z določenim geslom oz. pojmom. In ta neustrezna opredeljenost je tisto, kar povzroča težave tako uporabnikom kot strokovnim delavcem. Naj za ilustracijo navedem nekaj konkretnih primerov. Uporabniki imajo pogosto probleme zaradi enakega poimenovanja krajev na različnih lokacijah ali enakih poimenovanj različnih geografskih pojmov npr. Vipava – ime kraja,¹¹ Vipava – ime

⁸ Zeng – Žumer: *Introducing FRISAD and mapping*; Zeng – Žumer: *Mapping FRISAD model and other abstract models*.

⁹ Hjørland: *Concept theory*, str. 1519–1536; Rorissa – Iyer: *Theories of cognition and image categorization*, str. 1385–1392.

¹⁰ Novak: *Preslikave vsebin*.

¹¹ *Vipava je naselje in središče istoimenske občine, ki leži v zgornjem delu Vipavske doline, ob številnih izviroh reke Vipave, ki ima kot edina reka v Evropi deltast izvir. Zaradi številnosti*

reke,¹² Lipnica kot slovenska oblika imena mesta Leibnitz v Avstriji,¹³ Lipnica pri Tuzli.¹⁴ Ali pa isto poimenovanje kraja na različni lokaciji, npr. Selo (v občini Ajdovščina),¹⁵ Selo (v občini Sežana).¹⁶ Prav tako uporabniki pogosto najdejo dve ali celo več oseb z enakim imenom in priimkom, npr. Andrej Novak – v enem primeru gre za gradbenika, v drugem za strojnika, v tretjem za stomatologa in v četrtem za sociologa. Brez dodatnih elementov, ki pojasnjujejo enega in drugega, je za uporabnika včasih nemogoče določiti pravo osebo.¹⁷ Pri tem pa ne gre pozabiti še najkompleksnejšega problema, s katerim se srečujemo v arhivistiki, umeščanja posameznih pojmov v prostor in čas. Npr. občina je leta 1850 predstavljala v določenem času in prostoru drugo celoto kot občina leta 1941 ali pa po letu 1995 itd.

Gre za problematiko, ki je izjemno kompleksna in prav nedorečeno ter neurejeno stanje na tem področju onemogoča enotno popisovanje in obravnavanje arhivskih vsebin. Še posebej pa prihaja ta problematika do izraza sedaj, ko v praksi prehajamo na popisovanje gradiva s pomočjo specializiranih računalniških programov za popisovanje arhivskega

gradiva in s tem do izgradnje vzajemne podatkovne baze.

4. Oblikovanja in uporabe deskriptorjev v podatkovni zbirki SIRA_net

Ker so slovenski regionalni arhivi prešli na popisovanje arhivskega gradiva s programskim orodjem scopeArchive v okviru sistema SIRA_net, se je pokazala potreba po skupni diskusiji v zvezi z uporabo deskriptorjev in procesom zajemanja teh ter uporabe pri vsakodnevnem strokovnem delu.

Strokovna razprava,¹⁸ ki se je razvila v zvezi z uporabo deskriptorjev, je pokazala dokaj različne poglede na smisel in namen uporabe deskriptorjev, predvsem pa na intenzivnost in podrobnost opisovanja posameznih deskriptorjev oziroma ustvarjanja normativnih zapisov posameznih deskriptorjev. Izkazalo se je, da različna mnenja izhajajo predvsem iz različnih dosedanjih strokovnih praks pri uporabi deskriptorjev. Te so bile do sedaj v veliki meri omejene le na izdelavo kazal klasičnih arhivskih informativnih pomagal, izdelanih na papirju.

Z izgradnjo vzajemne podatkovne zbirke slovenskih javnih arhivov pa dobivajo deskriptorji ob znanih še nove dimenzije uporabnosti. So bodisi eno izmed orodij za obvladovanje kontekstov, v katerih je arhivsko gradivo, bodisi pomembno orodje za poizvedovanje v velikih podatkovnih zbirkah. Prav zato se je pojavila zahteva po opredelitvi arhivskih strokovnih standardov v zvezi z oblikovanjem in uporabo deskriptorjev, sledila pa je tudi zahteva po načrtnem zajemanju deskriptorjev v okviru posameznih projektov.

Treba se je namreč zavedati, da bo v prihodnje, ko bo vzajemna baza podatkov, ki jo ustvarjajo slovenski regionalni arhivi, vsebovala vedno večje število zapisov, samo natančno in ustrezno izdelan sistem deskriptorjev omogočal učinkovit dostop do shranjenega in popisane gradiva. Pri tem pa je treba upoštevati tudi dejstvo, da arhivisti glede na količino gradiva, ki ga hranimo v svojih ustanovah, nikoli ne bomo zmogli popisati vsega gradiva, ki ga hranimo na najnižjem nivoju, torej nivoju posameznega kosa¹⁹ (ang. item). Prav zato bomo pri iskanju

izvirov so prebivalci zgradili 25 mostov; najimnitnejši in najstarejši je most za Lanthierjevo graščino. S tem imenom je kraj zapisan v dokumentu iz leta 1367, ko so tržani dobili pravico do svojega sejma. Pridobljeno 24.01.2012 s spletne strani <http://sl.wikipedia.org/wiki/Vipava>.

¹² *Vipava je reka, ki izvira v kraju Vipava. Dolga je 49 km, od tega se 44 kilometrov njenega toka nahaja v Sloveniji. Teče po desnem robu Vipavske doline, ob južnem robu Goriškega polja, pod severnim robom Krasa in se v bližini naselja Sovodnje v Italiji kot levi pritok izliva v Sočo. Porečje Vipave obsega okrog 600 km².* Pridobljeno 03.05.2012 s spletne strani [http://sl.wikipedia.org/wiki/Vipava_\(reka\)](http://sl.wikipedia.org/wiki/Vipava_(reka)).

¹³ *Lipnica (nemško Leibnitz) je manjše mesto in okrožno središče na Štajerskem v južni Avstriji. Mesto leži na 270 m visokem Lipniškem polju ob železnici Dunaj–Trst, razprostira se na površini 5,9 km² in šteje 6893 prebivalcev.* Pridobljeno 03.05.2012 s spletne strani http://sl.wikipedia.org/wiki/Lipnica,_Avstrija.

¹⁴ *Lipnica je mesto znotraj občine Tuzla, Federacija Bosne in Hercegovine, BiH.* Pridobljeno 03.05.2012 s spletne strani [http://hr.wikipedia.org/wiki/Lipnica_\(Tuzla,_BiH\)](http://hr.wikipedia.org/wiki/Lipnica_(Tuzla,_BiH)).

¹⁵ *Selo je naselje v občini Ajdovščina. Na zahodnem delu Slovenije leži Vipavska dolina. Kot predzadnja vas v občini Ajdovščina, 10 km zahodno od Ajdovščine, pod obronki Čavna, leži vas Selo. Vas leži na starem podorju, ki se je utrgal od Čavna, na nadmorski višini od 145 do 170 m.* Pridobljeno 03.05.2012 s spletne strani http://sl.wikipedia.org/wiki/Selo,_Ajdov%C5%A1%C4%8Dina.

¹⁶ *Selo je naselje v občini Sežana.* Pridobljeno 03.05.2012 s spletne strani http://sl.wikipedia.org/wiki/Selo,_Se%C5%BEana.

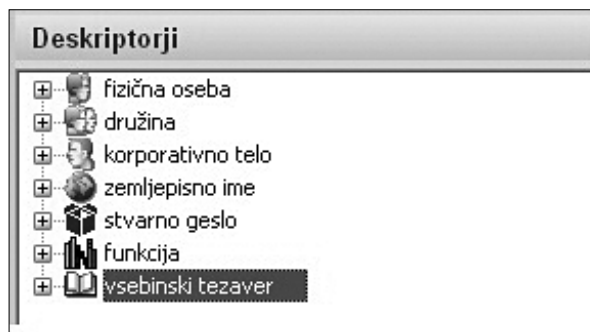
¹⁷ *17067 - Andrej Novak/Gradbeništvo, 19444 - Andrej Novak/Elektronske komponente in tehnologije, 06339 - Andrej Novak/Stomatologija,33500 - Andrej Novak/ Sociologija.* Prim. <http://splet02.izum.si/cobiss/BibPersonal.jsp?apl=InputForm.jsp>.

¹⁸ Delavnica v zvezi z uvajanjem oblikovanja deskriptorjev je potekala 5. 5. 2010 v Zgodovinskem arhivu Celje, udeležili pa so se je predstavniki tako regionalnih arhivov kot tudi predstavniki Arhiva Republike Slovenije.

¹⁹ Prevod standarda za angleško poimenovanje »item« uporablja besedo »dokument«, to pa v prakso vnaša zmedo, saj je pojem neustrezno poimenovan. Na to pa opozarjamo že kar nekaj časa. Pri npr. razglednici, fotografiji ali gradbenem načrtu je beseda »dokument« neustrezna, saj gre pravzaprav

ustreznih informacij za uporabnika še toliko bolj odvisni od ustreznosti izdelanega sistema deskriptorjev. Težava, s katero se soočamo arhivisti v nasprotju z bibliotekarji, ki so že od nekdaj uporabljali t. i. kataložne listke in gesla, pa je tudi, da v preteklosti, ko so arhivsko gradivo obdelovali in popisovali na klasičen način, niso poznali sistema deskriptorjev, saj je bila izdelava tega zaradi obsega in količine gradiva večinoma nesmiselna. In ker ga nismo uporabljali, večini v tem trenutku primanjkuje tudi ustreznih teoretičnih znanj, na osnovi katerih bi bilo mogoče izgraditi ustrezne sisteme.

V orodju za popisovanje arhivskega gradiva scopeArchive, ki ga uporabljajo vsi slovenski regionalni arhivi v okviru sistema SIRA_net,²⁰ smo za obvladovanje vsebine, ki se odraža v arhivskem gradivu, in poizvedovanje deskriptorje organizirali v več tezavrov, ki predstavljajo organizirane zbirke podatkov. Tezavri so razdeljeni na ta način: fizične osebe, družine, korporativna telesa, zemljepisna imena, stvarna gesla, funkcije in vsebinski tezaver. Pri tem pa je treba posebej poudariti, da gre pri posameznih deskriptorjih znotraj omenjenih tezavrov za normativne vsebine, pri tem pa veljajo enake zakonitosti pri načinu in postopku oblikovanja obeh.

Prikaz razdelitve tezavrov v podatkovni zbirki SIRA_net

Vsi tezavri imajo en sam nivo, razen tezavra zemljepisno ime, ki vsebuje 7 podnivojev in 28 podnivojev.

Pri praktičnem delu imajo arhivisti v tem trenutku še najmanj težav pri oblikovanju normativnih imen korporativnih teles, fizičnih oseb in družin. Več težav jim povzroča oblikovanje normativnih zemljepisnih imen, največ težav pa se pojavlja pri obli-

kovanju stvarnih gesel in funkcij.

Težava, s katero se pri oblikovanju deskriptorjev srečujemo arhivisti, je v tem, da imamo pri svojem delu opraviti ne samo z vsebino, temveč tudi s kontekstom, to pomeni umeščanjem gradiva in vzpostavljanjem ustreznih povezav med enim in drugim. To uporabniku omogoča ustrežno razumevanje hranjenega gradiva v določenem prostoru in času.

4.1 Oblikovanje imen korporativnih teles

Teoretično osnovo za oblikovanje normativnih imen korporativnih teles, fizičnih oseb in družin predstavlja standard ISAAR(CPF)2. Pri zajemanju podatkov o korporativnih telesih je treba upoštevati določene kriterije, na osnovi katerih lahko določimo korporativno telo.

Glede na dejstvo, da je bil v tradicionalni arhivski teoriji in praksi že pred uvedbo ISAAR(CPF)2 sistem oblikovanja imen korporativnih teles na nivoju fonda dokaj dobro oblikovan in ga je bilo treba ob prehodu na popisovanje v okviru skupne vzajemne podatkovne baze samo dopolniti, pri tem niso nastale večje težave, to pa je vidno iz oblikovanih normativnih imen korporativnih teles. Že obstoječim imenom korporativnih teles smo v novi podatkovni bazi dodali še druge normirane podatke, kot so npr. historiat, območje delovanja, organizacijska struktura, pravila delovanja ter aktivnosti in funkcije. S tem

Osnovni podatki	
Geslovnik:	korporativno telo
Ime:	Občina Košaki
Popisovanje:	Autonomno lokalno oblastvo na Štajerskem v času od 1850-1941.
Področne opise	
Obdobje obdobje:	1850 - 1941
Histariat:	Občina Košaki je bila pod imenom Občina Lajteršerg (Letersberg) ustanovljena leta 1849 na podlagi pravnomočnega zakona o občinah. Občina je zajemala katastrske občine Orečje, Počehova, Pekel, Košaki in Lajteršerg, spadalpa pa je v okrajno glavnihbsh Maribor, sodni okraj Maribor. Ob ustanovitvi je občina šlela 1861 prebivalcev in obsegala 11 km ² in 1637 m. Ob ustanovitvi občine ni bil Košaki samo katastrska občina, politična občina pa se je imenovala Lajteršerg. Med leti 1921-1931 je prišlo do preimenovanja občine Lajteršerg v občino Košaki. Na področju organizacije občin v letu 1918 ni prišlo do večjih sprememb. Narodna oziroma deželna vlada sta dobili poverilo razpisno razpisno, z ustanovitvijo občine pa je razpis med občinami prešel na le-te. V letu 1921 je bilo število občin na ozemlju Slovenije enako kot v obdobju avstro-ogrske monarhije, saj glede števila občin ni prišlo do sprememb. V letu 1933 pa je na področju delovanja občin prišlo do korenitih sprememb in novega oblikovanja občin. Določanje občin se je odločilo v nove, teritorialne obsege, ki so bila posledica zakona, ki je predpisoval, da se morajo občine, ki nimajo z zakonom predpisane števila prebivalcev, združiti. Prvotno ustanovitveni (komasacijski) je dala Uredba o spopitju občin v Dravski banovini. V času komasacijskega leta 1933 so bile občine Košaki priključene še občine Krčevina in Sv. Peter pri Mariboru (Malečnik). Občina je po zaključku komasacije in prekomasacije leta 1937 vsebovala katastrske občine Celstrana (174 prebivalcev), Občina Počehova (224 prebivalcev), Hirenca (166 prebivalcev), Košaki (546 prebivalcev), Krčevina (2159 prebivalcev), Malečnik (269 prebivalcev), Hopski (189 prebivalcev), Hrenca (215 prebivalcev), Hrenca (269 prebivalcev), Pekel (399 prebivalcev), Počehova (590 prebivalcev), Trčova (384 prebivalcev) in Vodole (158 prebivalcev). Skupaj je občina šlela 6028 prebivalcev in obsegala 28,11 km ² . Občina je sodila k okraju Maribor prvi bereg. Takoj po zaletu okupacije je nova okupacijska vlada prišla s prepovedjo na grešarstev politične upravnih enot na območjih, ki jih je zasedla. Zaradi neupravnosti za Spodnjo Štajersko je že 14. aprila 1941 razpisil občinne občine in imenoval svoje župane, pri čemer pa se je število in obseg občin le malo spremenil. 4. 6. 1941 je bila izdana odredba o priključitvi okoliških občin v mestno okolje Maribor, na podlagi katere so se temu okolju priključile katastrske občine Pekel, Počehova, Hrnjaki Hrnj in Krčevina. Tisti del občine Košaki (katastrske občine Celstrana, Hirenca, Malečnik, Mežava, Nabova, Pekel, Trčova in Vodole), ki ni bil priključen mestnemu okolju Maribor, pa je tvoril občino Malečnik, ki je prenehala z delovanjem leta 1945.
Vsebi:	- Občine Dravske banovine. Pregled izprememb, izvršenih s komasacijo občin v letih 1933-1937 (1937). Ljubljana: Zupanska zveza. - Pregled katastrskih in novo urejenih krajin občin v krovovini Štajerski (Landesgesetz- und Regierungblatt für das Kronland Steiermark, XXI/1850, 378). - Preprošeni zakon o občinah z dne 17. 3. 1949 (DGL 170/1849). - Splošni pregled Dravske banovine (1939). Glavni statistični podatki, upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanu 1. julija 1939. Ljubljana: Kraljeva banska uprava Dravske banovine. - Obščine o priključitvi okoliških občin v mestno okolje Maribor (Verordnungs- und Amtsblatt des GZ, Nr. 20/1941). - Uredbo o spopitju občin v Dravski banovini (Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine št. 72/1933 z dne 12. 9. 1933). - Zakon o občinah (Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine št. 35/1933 z dne 14. 3. 1933).
Območje delovanja:	Avtor vsebine: Zdenka Semlič Rajh, 2009 Od ustanovitve do leta 1933 je občina Košaki delovala na območju katastrskih občin Orečje, Počehova, Pekel, Košaki in Lajteršerg. Po zaključku komasacije leta 1937 pa vse do okupacije 1941 je občina delovala na območju katastrskih občin Celstrana, Doli, Počehova, Hirenca, Košaki, Krčevina, Malečnik, Hrnjaki Hrnj, Hrenca, Nabova, Pekel, Počehova, Trčova in Vodole.
Podoblastila:	Delovno področje vsebuje vse znanje, ki se tiče interesov občine - upravljanje občinskega premoženja, skrb za prometno infrastrukturo, skrb za zdravstveno stanje prebivalstva, pospeševanje gospodarskih dejavnosti in kulturni razvoj, ter skrb za krajeno

za posamezen kos, ne pa za dokument v pravem pomenu besede.

²⁰ Enako orodje za popisovanje gradiva uporablja tudi Arhiv Slovenije, vendar v okviru svojega neodvisnega sistema, zato so tudi rešitve, ki jih sistem prinaša, drugačne od tistih v sistemu SIRA_net.

Prikaz oblikovanja normativnega zapisa korporativnega telesa v sistemu SIRA_net (pridobljeno 05.05.2012 s spletne strani <http://www.siranet.si/deskriptordetail.aspx?ID=59294>)

smo dobili s standardom skladien normiran zapis korporativne osebe, ki ga uporabniki sistema lahko uporabljajo pri nadaljnjem delu.

Nekaj več težav imamo pri razumevanju dejstva, da se lahko na različnih nivojih popisovanja gradi-va spreminjajo tudi ustvarjalci gradiva oz. se poleg ustvarjalca fonda začnejo kot ustvarjalci pojavljati tudi druga korporativna telesa in posamezniki, to pa seveda ne vpliva na oblikovanje normiranih imen korporativnih teles. To je seveda tudi posledica dejstva, da smo bili arhivisti do sedaj navajeni na to, da je bilo gradivo popisano na višjih nivojih in v večjih zaključenih enotah in da je bilo popisovanje na najnižjem nivoju omejeno samo na tisto gradivo, ki je bilo bolj iskano ali pa po presoji arhivista pomembnejše.

Pri tem je treba omeniti tudi dejstvo, ki je v določeni meri prav tako vplivalo na oblikovanje normativnih imen korporativnih teles in zaradi katerega v tem trenutku med korporativnimi telesi najdemo bolj ali manj samo pravne osebe. V slovenskem prevodu standarda je izvirna beseda standarda »korporativna telesa« prevedena kot »pravne osebe«, to pa že v osnovi krči obseg skupin oseb, ki dejansko zajemajo korporativna telesa. Pravne osebe so namreč samo ena izmed več skupin oseb, ki predstavljajo korporativna telesa. Že nekaj časa nekateri zaman opozarjamo na to dejstvo in predlagamo spremembo slovenskega prevoda, saj je tudi praksa pri popisovanju in oblikovanju normiranih zapisov korporativnih teles pokazala, da bi bilo za lažje obvladovanje in iskanje po sistemu treba korporativna telesa podrobneje razdeliti. Težave in dileme namreč nastajajo, ko je treba opredeliti korporativna telesa, ki niso pravne ali javnopravne osebe, ampak gre za posamezne formalne ali neformalne skupine, oddelke, enote, združenja, kot so npr. Rdeča armada, XIV. divizija, XII. Mednarodni arhivski kongres, Komite za gradnje in opremo pri mednarodnem arhivskem svetu ipd.²¹

Seveda pa težave pri oblikovanju informacij v zvezi s korporativnimi telesi in poizvedovanju po njih povzročajo tudi nedosledno zajemanje normiranih podatkov tako samih normativnih zapisov kot tudi

zapisov o vsebinah. Čeprav sta podatkovni model in zajemanje podatkov, ki ju podpira ISAAR(CPF)2, standardizirana, vendarle nastajajo številni problemi, kot so npr. veliko število korporativnih teles, ki jih je treba zajeti, pomanjkanje ustreznih virov in referenc predvsem za starejše obdobje ter težavnost jasnega razpoznavanja pojavnih oblik vsebin gesel v času in prostoru.²²

4.2 Oblikovanje osebnih in družinskih imen

Kot smo omenili že pred tem, se arhivisti pri oblikovanju in kreiranju osebnih in družinskih imen srečujemo z večjimi težavami kot pri oblikovanju imen korporativnih teles. Poleg velike količine oseb, ki jih je treba zajeti in umestiti v čas in prostor, problem pogosto predstavlja dejstvo, da imamo pri popisovanju vsebine arhivskega gradiva mnogokrat opraviti z osebami, ki imajo enaka imena in priimke (npr. več oseb z imenom Janez Novak), ali pa z istimi osebami, a se zaradi nedoslednega pisanja ali slovenjenja oblik imena poraja dvom, ali gre za eno ali več različnih oseb (npr. zapisi Otmar Reiser, Otmar Reißer ali Otmar Reisser). V teh primerih se uporabniki srečujejo s težavo, saj je nemogoče razbrati, ali gre za eno ali več oseb. Poleg tega se moramo arhivisti spopadati tudi z dejstvom, da se posamezne osebe pojavljajo v povezavi z zelo različnimi vsebinami v različnih vrstah gradiva, pravilno umeščanje oz. povezovanje oseb z vsebinami pa je seveda za arhiviste poseben izziv.

Že sam standard ISAAR(CPF) je skušal odpraviti omenjeno težavo s tem, da določa dodatne attribute. Za uspešno reševanje tovrstne problematike je treba identificirati osebe v prostoru in času, določiti njeno

Karadorđević, Aleksander I. (fizična oseba \)	
Osnovni podatki	
Geslovnik:	fizična oseba
Ime:	Karadorđević, Aleksander I.
Prepisovanje:	Vladar, član dinastije Karadorđević.
Področje opisa	
Obdobje obstoja:	17.12.1888 - 9.10.1934
Historični:	Rojen na Cetinju, Crna Gora 17. 12. 1888. Vojaško se je izobraževal v Beogradu in Sankt Peterburgu. Leta 1909 je postal srbski prestonoslednik. 1914 regent in bil med 1. svetovno vojno vrhovni komandant srbske vojske. 1. 12. 1918 je izpeljal formalno združitve jugoslovanskih narodov v Kraljevino Srbijo, Hrvatov in Slovencev. 1921 je postal kralj, z volivškimi oslavo na dobi črna zakonodajna in upravná proklamacija. Od leta 1918 do 1927 je bila zaradi njegove vtilva zamerjanj 22 od 24 jugoslovanskih vlad. Podpiral je velikaorbeško buržoazijo in se zavzemal za jugoslovanski nacionalni ustanozem. 6. 1. 1929 je izvedel državni oder, s katerim je odpravil ustavo in uvedel osebno diktaturo. Ubil je bil v atentatu med uradnim obiskom v Franciji 9. 10. 1934 v Marseillu. Njegovo držovanje je obsegalo prostor Kraljevine Srbije, od leta 1918 do 1934 pa območje Kraljevine Srbijo, Hrvatov in Slovencev, kooanje Kraljevine Jugoslavije.
Področje kontrole zapisa	
Jezik zapisa:	slovenski
Pisava zapisa:	tipkopja (UNICODE)
Zapisi	

Prikaz oblikovanja normativnega zapisa osebe v sistema SIRA_net (pridobljeno 05.05.2012 s spletne strani <http://www.siranet.si/deskriptordetail.aspx?ID=61377>)

²¹ Na to so opozarjali pred tem že Semličeva in Šauperlova in tudi Novak. Prevod pojma »corporate body« kot »pravna oseba« ni ustrezen, saj ne pokriva tistih »oseb«, ki nimajo statusa »pravne osebe« ali pa jih ni mogoče tako opredeliti. Zato bi bilo smiselno obstoječi pojem »pravne osebe« uporabiti kot ožji pojem v okviru pojma »korporativno telo« za tiste vrste »korporativnih teles«, ki imajo ob znanih kriterijih še jasno določljive attribute »osebe v pravnem prometu« v določenem času in prostoru. Ob tem ne gre spregledati dejstva, da se pojem »korporativno telo« normalno uporablja v slovenski terminologiji s področja bibliotekarstva (Novak: *Preslikave vsebin*, str. 123).

²² Prim. Novak: *Preslikave vsebin*, str. 123–125, 127–128.

relacijo do arhivskega gradiva, relacijo do dogodka ali stanja, ki je ustvarilo ohranjeno arhivsko gradivo, in relacijo do drugih oseb, ki so v relaciji do obravnavane osebe.²³

Če pogledamo sedanje stanje, vidimo, da je praksa v arhivih zelo različna. Ta hip je skupno sprejeto, a nepisano pravilo, da smo se zaradi tehničnih razlogov delovanja sistema odrekli naravnemu zaporedju oblikovanja osebnih imen. Tako se v vseh arhivih osebna imena oblikujejo v skladu s slovenskim prapopisom v invertirani obliki. Do prve razlike prihaja že v uporabi ločila, saj nekateri arhivisti le-tega ne uporabljajo, zato je pogosto težko razlikovati ime od priimka in obratno – denimo v primerih Marko Matjaž, Bello del Nicolo ...

Pogosto pa najdemo tudi vpise, pri katerih se po pregledu normativnega vpisa izkaže, da imamo opraviti z isto osebo, kot sta npr. vpisa Ašič, Ferdo in Ašič, Ferdinand, vendar v različnem kontekstu in imenom v različnih oblikah. V konkretnem primeru gre za nedoslednost popisovalcev, kajti s primerjavo rojstnih datumov bi lahko takoj ugotovili, da gre za isto osebo. Možni sta dve rešitvi:

1. različno obliko imena bi bilo treba opredeliti v normativnem zapisu o fizični osebi kot drugo ime;
2. eno veljavno ime bi z nizom »glej tudi« kazalo na drugo sorodno in tudi veljavno ime (vodilka), odvisno od tega, kako je zastavljen iskalnik v sistemu.

Med vpisi osebnih imen pa v praksi pogosto najdemo tudi vpise, kot so npr. Anica, Ančka, Alojzij, Arnuš ... Najbrž ni treba posebej opozoriti, da gre za vpise, ki so popolnoma neprimerni, saj jih je glede na to, da o osebah nimamo drugega podatka kot ime, nemogoče ustrezno opisati in normirati.

Bibliotekarji rešujejo problematiko istovrstnih identifikacijskih imen različnih oseb tako, da dodajajo letnice rojstva in smrti (za že umrle osebe), uporabljajo pa tudi še druge kvalifikatorje, kot je npr. poklic.²⁴ Glede na to, da smo se v osnovi že dokaj približali pravilom oblikovanja osebnih imen, kot jih oblikujejo bibliotekarji, bi tudi v arhivsko teorijo in prakso kazalo uvesti podobno pravilo.

4.3 Oblikovanje zemljepisnih imen

Kot smo omenili že na začetku, imajo vsi tezavri, razen tezavra zemljepisno ime, en sam nivo. Tezaver zemljepisnih imen pa vsebuje 7 podnivojev in 28 podpodnivojev.

Oblikovanje zemljepisnih imen zajema kraje,

dele krajev, ulice, trge, ceste, države, pokrajine, tekoče vode, morske vode, prekope, slapove, jezera, morja, oceane, vzpetine, doline, gorovja, gozdove, parke, jame, puščave, celine, poslopja in druge samostojne objekte. Tako smo na osnovi šifranta zemljepisnih imen v registru zemljepisnih imen, ki ga vodi Geodetska uprava Republike Slovenije, oblikovali posamezne razrede zemljepisnih imen, in sicer so to:

- domicilonimi: v ta razred zemljepisnih imen spadajo vsa naselja mesta, trgi, vasi, zaselki, ledinska imena, deli mesta in mestnih četrti ter ulice in trgi. Pri tem smo od zunanjega vira prevzeli tudi uradni seznam vseh naselji v Republiki Sloveniji,²⁵ saj se je izkazalo, da ni smiselno ustvarjati lastnega geslovnika veljavnih zemljepisnih imen naselij,
- domusonimi: v ta razred zemljepisnih imen spadajo javni objekti, zasebni objekti, sakralni objekti, gradovi, domačije, cerkve ter drugi pomembni objekti,
- hidronimi: v ta razred zemljepisnih imen spadajo potamonimi (tekoče vode, reke, potoki, hudourniki, nestalni tokovi, kanali, izviri, izlivi delte, slapovi, slapišča, rečni brodi in rečni pristani), limnonimi (jezera, deli jezer, jezerski zalivi, jezerski pristani, manjša stoječa voda, bajer, mlaka, ribnik, močvirje, trstičje) ter mareonimi (morje, del morja, morski zaliv, morski pristan, soline). Ker gre tudi pri tej obliki zemljepisnih imen za imena, za katera že obstajajo nekateri delno ustrezni geslovniki, smo imena limnonimov²⁶ in oronimov²⁷ uvozili v sistem scopeArhive iz zunanjih virov in se s tem izognili podvajanju geslovnikov ter hkrati poenostavili delo popisovalcev,
- insulonimi: v razred spadajo morski otoki, jezerski otoki, rečni otoki, sipine sredi reke, čeri, plitvine, podvodni grebeni,
- oronimi: v razred spadajo gorovje, hribovje, gričevje, vrh vzpetine, vzpetina, planota, sedlo, prelaz, del vzpetine, pobočje, hrbet, greben, dolina, soteska, vintgar, globel, rt, polotok, kraška jama, vrtača, brezno, ponor, osamljena skala, balvan,
- regionimi: v razred spadajo država, občina, katastrska občina, upravna enota, pokrajina, krajinski del, ledina, predel in gozdni predel in tudi njihove historične oblike.

Ker pa arhivisti pri svojem delu posamezna zem-

²⁵ Osnovne podatke (ime naselja, ime občine in povezava na zunanji vir) je dne 29. 10. 2009 posredovalo Društvo za digitalizacijo Slovenije, Geopedia.

²⁶ Pridobljeno 28.10.2010 s spletnega naslova http://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_jezer_v_Sloveniji.

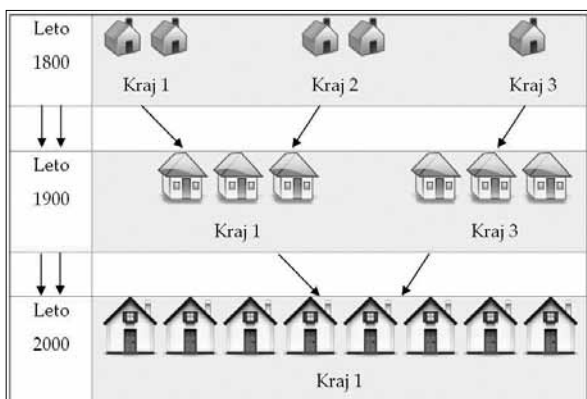
²⁷ Pridobljeno 02.11.2010 s spletnega naslova http://www.hribi.net/gorovje/julijske_alpe/.

²³ Novak: *Preslikave vsebin*, str. 126.

²⁴ Prim. Šaupperl: *Klasifikacija knjižničnega gradiva*.

ljepisna imena umeščamo v prostor in čas, pri oblikovanju teh pogosto trčimo na težave, kot so spreminjanje posameznih zemljepisnih entitet v času in s tem tudi rast in razvoj le-teh, s preimenovanjem, združevanjem, ugotavljanjem predhodnikov in naslednikov, enakostjo poimenovanja ter relacijami med podrejenimi in nadrejenimi entotami.

Model razvoja in združevanja naselbin²⁸

In ker se arhivisti torej pri svojem delu srečujejo pri zemljepisnih imenih tudi s historičnimi poimenovanji za posamezne zemljepisne entitete, smo zemljepisnim imenom poleg vseh veljavnih oblik dodali še historična poimenovanja oz. arheotoponime. Pojem arheotoponim izhaja iz termina »arhaičen« (prastar, pradaven, starinski, zastarel, prvoten), zato v ta razred vpisujemo le zastarele oblike zemljepisnih imen, ki niso več v uporabi, nekdanja nemška imena slovenskih zemljepisnih imen (Pettau, Marburg an der Drau, Herren Gasse ...) ali imena, ki so še vedno v uporabi, vendar ne tvorijo več samostojnih zemlje-

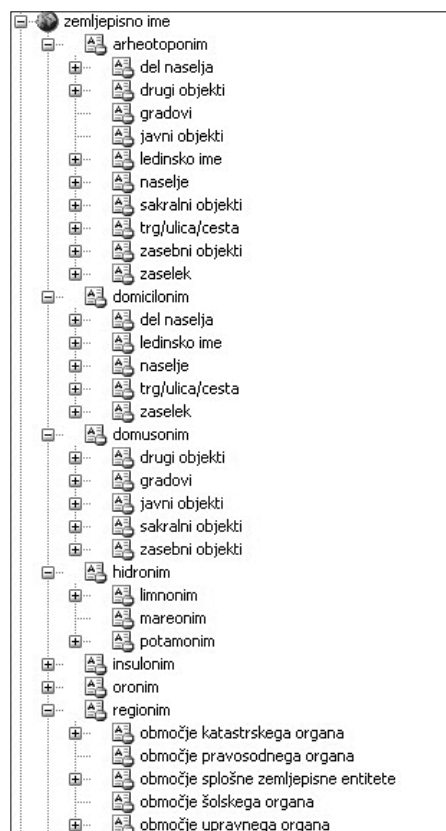
Ljutomer [Ljutomer] (zemljepisno ime\domicilonim\naselje)	
Osnovni podatki	
Geslovnik:	zemljepisno ime
Ime:	Ljutomer [Ljutomer]
Popisovanje:	Ljutomer je mesto v Ptiškju v severovzhodnem dela Slovenje ki šteje 3413 prebivalcev in leži na 175,1 m nadmorske višine. Za prabliče Ptiškeje in je že slove zloboja najbolj razvito mesto v regiji.
Viri:	Geopedia, 2009; Obširen imenik krajev na Slovenskem (1883); Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, 24/1943; Ortsverzeichnis zur Gemeindegrenzkarte von Untersteiermark, Riedtal und Übermurgebiet (1940); Snj (2009). Etimološki slovar zemljepisnih imen.
Področje normativne kontrole	
Oblike zemljepisnega imena:	Lütenwerde (1242) Lutenberg (1296) Lutenberg (1380) Lutemberg (1440) Luttenberg (-1918, 1941-1945) Lütomer (lokalno poimenovanje)
Geografski kontekst (mapa):	http://www.geopedia.si/PL/18112592
Zunanje povezave:	http://sl.wikipedia.org/wiki/Ljutomer
Področje kontrole zapisa	
Jezik zapisa:	slovenski
Pisava zapisa:	ispkopia (UNICODE)
Zapri	

Prikaz oblikovanega normativnega zapisa zemljepisnega imena v sistemu SIRA_net (pridobljeno 05.05.2012 s spletne strani <http://www.siranet.si/deskriptordetail.aspx?ID=58722>)

pisnih entitet, temveč so sčasoma postala sestavni del druge, večje zemljepisne entitete (Radvanje, Studenci, Jarenina ...).

Ker imamo v praksi opraviti z zemljepisnimi entitetami, ki so se v prostoru in času spreminjale, preprosto in enostaven geslovnik ni preveč uporaben, saj brez ustreznih vsebinskih in kontekstualnih povezav uporabniki – mednje se seveda štejejo tudi arhivisti sami – ne bodo dobili ustreznih informacij ali pa bodo te pomanjkljive. Pri oblikovanju geslovnikov zemljepisnih imen moramo arhivisti imeti v mislih, da velika večina uporabnikov ne pozna nekdanjih poimenovanj za posamezne zemljepisne entitete, ki so obravnavane v arhivskem gradivu, temveč pri iskanju operira z današnjimi poimenovanji. Zato je treba s pomočjo kazalk in vodilk ustrezno poskrbeti za to, da bodo uporabniki dobili želeno informacijo in s tem tudi želeno arhivsko gradivo.

V praksi pa težave nastajajo tudi pri oblikovanju tujih zemljepisnih imen. Dilema, pred katero so postavljeni arhivisti je, ali uporabiti izvirno ime v tujem jeziku ali poslovenjeno ime. Da bi se izognili morebitnim težavam, je treba pri oblikovanju tujejezičnih zemljepisnih imen upoštevati priporo-

Prikaz razdelitve tezavra zemljepisnih imen znotraj podatkovne zbirke SIRA_net.

²⁸ Novak: *Preslikave vsebin*, str. 130.

čila Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen, ki deluje pri Geodetski upravi Republike Slovenije in ki je leta 2001 izdala seznam tujih zemljepisnih imen v slovenskem jeziku. Seznam taksativno navaja tuja zemljepisna imena v slovenskem jeziku, ki jih je treba nujno uporabljati,²⁹ in tuja zemljepisna imena v slovenskem jeziku, ki jih je priporočljivo uporabljati.³⁰

4.4 Oblikovanje stvarnih gesel oz. predmetnih oznak

Stvarna gesla/predmetne oznake so besede ali besedne zveze, s katerimi kratko in jedrnato označujemo vsebino in so navadno izražene v običajnem slovenskem jeziku. Med stvarna gesla sodijo besede ali krajše besedne zveze, ki opozarjajo na pglavitni ali ključni element vsebine z gesli povezanih popisnih enot. V splošnem označujejo stvarna gesla predmete, pojme ali živa bitja, a ne sodijo med lastna zemljepisna in osebna imena ter niso uradna imena korporativnih teles.

Stvarna gesla so lahko: poljudna poimenovanja (tj. neuradna, zato pisana z malo začetnico) korporativnih teles (npr. vlada, ministrstvo za kulturo, mestni svet, katoliška stranka), poimenovanja zgodovinskih dogodkov (npr. francoska revolucija, dražgoška bitka, prva svetovna vojna, ljubljanski potres), imena praznikov (dan mladosti, božič), poimenovanja umetnostnih, družbenih, političnih in drugih gibanj, nazorov ali ureditev ter njihovih pripadnikov (fašizem, antanta, macchiavelizem, renesansa, luterani, mladoslovenstvo), naslovi umetniških del in publikacij, poimenovanja ras, narodov, držav, regij ali celin (npr. indijanci, slovenstvo, Primorec, Azijec), imena bajeslovnih, veroslovnih in domišljjskih bitij (npr. Sv. Martin, Rdeča kapica), poimenovanja naravnih nesreč in bolezni (npr. potres, kuga), poimenovanja posameznih upravnih in pravnih postopkov ali vrst postopkov (npr. kazensko pravo, prisilna likvidacija, čarovniški procesi), poimenovanja družbenih slojev, poklicev ali funkcij (npr. meščanstvo, notar, stečajni upravitelj) ipd.

Predmetne oznake³¹ uporabljamo za zagotavljanje dostopa do vsebin arhivskega gradiva, saj izražajo vsebino gradiva. Namen dodeljevanja predmetnih oznak je pomagati uporabniku, da lažje in hitreje najde želeno arhivsko gradivo. Pri tem gre za kontroliran geslovník ter ustrezne strukture semantičnih povezav.

V arhivski teoriji in praksi predmetne oznake pomenijo vsa tista gesla, ki niso zemljepisna imena ali imena pravnih in fizičnih oseb ter družin ali gesla funkcij. Za predmetne oznake lahko uporabimo samostalnike, pridevnike, glagole in prislove, kot sestavni del pa lahko uporabljamo tudi veznike, vendar bolj izjemoma kot praviloma.

Vprašanje oblikovanja predmetnih oznak je za arhivsko stroko dokaj novo področje, s katerim se teoretično pravzaprav arhivisti nismo ukvarjali. Čeprav je tradicija takšnih sistemov pri bibliotekarjih že zelo stara, pa je arhivi zaradi narave gradiva, s katerim delamo, nismo razvili.

Pri vsebinski obdelavi gradiva in s tem določanju predmetnih oznak se morajo arhivisti zavedati, da je namen oblikovanja teh predvsem zagotavljanje dostopa do gradiva, saj omogočajo v podatkovnih zbirkah arhivov poizvedovanje po predmetih. Oblikovanje predstavlja posebno obliko gesljenja, saj s pomočjo ene ali več standardnih besed zgoščeno podamo vsebino dokumenta. Cilj oblikovanja predmetnih oznak pa je vsekakor prepoznavanje predmeta, obravnavanega v gradivu, ki je v obdelavi. Pri tem pa seveda ne smemo pozabiti tudi na povezave z drugimi predmeti. V mislih je namreč treba imeti dejstvo, da imajo uporabniki vedno večje zahteve, istočasno pa tudi pričakujejo čim hitrejši odgovor na svoja poizvedovanja. Prav zaradi tega, je potreben resen in poglobljen pristop k oblikovanju predmetnih oznak.

V arhivih se vedno znova srečujemo z novimi vsebinami, ki seveda zahtevajo tudi nove predmetne oznake. Pri tem pa se soočamo s celo vrsto težav, kot so npr:

1. spreminjanje pomena predmetne oznake v zgodovini, to pa v praksi zahteva izgradnjo kompleksnega geslovníka predmetnih oznak, v katerem morajo posamezne predmetne oznake vsebovati dodatne razlage ali določene časovne okvire;
2. spreminjanje predmetnih gesel v prostoru, kot je npr. uporaba dialekta ali slenga ter
3. zastarelost predmetnih oznak in vsebin, ki jih označujejo.³²

Obstajata dva načina oblikovanja predmetnih oznak. Lahko jih oblikujejo sestavljavci kazal po določenih postopkih na osnovi tekstualno oblikovanih podatkovnih zbirk ali popisovalci na osnovi dokumentov. Če pa imamo opraviti z relacijskimi in podobnimi podatkovnimi zbirkami, pa lahko predmetno oznako izberemo iz posebnega, vnaprej izdelanega seznama, ta pa je lahko normativen ali nenormativen.

Normativna datoteka omogoča nadzor nad pred-

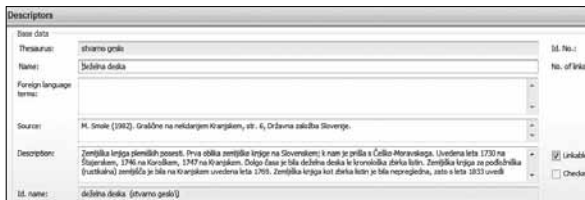
²⁹ Seznam tujih zemljepisnih imen, str. 5–14.

³⁰ Seznam tujih zemljepisnih imen, str. 14–42.

³¹ Novak: *Preslikave vsebin*, str. 134–138.

³² Novak: *Preslikave vsebin*, str. 134.

metnimi oznakami, saj lahko deluje kot tezaver, ki povezuje sorodne, nadrejene in podrejene pojme. Pri določanju predmetnih oznak, ki se nanašajo na vsebino arhivskega gradiva, imamo arhivisti opraviti s predmetnimi oznakami, ki so lahko veliki večini povprečnih uporabnikov neznane, npr. deželna deska, komasacija ... ali pa zavajajoče, saj lahko ima ista predmetna oznaka različne pomene, npr. deska.³³ Prav zato je v arhivski praksi smiselno uporabljati normirane predmetne oznake.

Prikaz oblikovane normirane predmetne oznake v sistemu SIRA_net

Prav zato pa morajo biti dodeljene predmetne oznake tudi zelo natančne in le če to ni mogoče, lahko uporabimo bolj splošno oznako. Tako so lahko predmetne oznake sestavljene iz ene besede in takrat govorimo o **enostavnih geslih**, kot so npr. domovnica, finance, gestapo, ali pa so sestavljene iz več ih besed. V tem primeru govorimo o **sestavljenih geslih**, kot so npr. deželna deska, domovinska matica, deželni stanovi, ki pa so lahko razvita gesla ali razširjena gesla.³⁴

Pri oblikovanju predmetnih oznak se poraja tudi

³³ Prim. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* - Deska: 1. ploščat kos lesa iz podolžno razžaganega debla: pooblata, razžagati desko; pribiti desko čez luknjo; iz desk zbita koč; zabiti žebelj v desko; dolga, široka deska; hrastove, smrekove deske; suhe deske so škripale pod nogami; žagana deska; tla iz surovih desk / ekspr. spati na golih, trdih deskah; 2. s prilastkom (lesena) plošča, prirejena za različne namene: rezati na kuhinjski deski; likalna deska z blagom prevlečena deska za likanje oblek; obvestilo je bilo pritrjeno na oglasni, razglasni deski; bleščče osvetljena reklamna deska; risalna deska. 3. šport. telovadna priprava, s katere se skače, preskakuje: pogнал se je na desko in preskočil konja; z deske je skočil v vodo / odskočna, prožna deska // publ., v zvezi odskočna deska to pa omogoča kako dejavnost, izhodišče: odvetniški poklic mu je bil odskočna deska za politično delovanje; okupirano ozemlje jim je služilo kot odskočna deska za nadaljnjo ekspanzijo. 4. šah. plošča, razdeljena na kvadratna polja dveh barv, navadno za igranje šaha: postaviti figure na desko / demonstracijska deska; šahovska deska / igrati na prvi deski na tekmovanju igrati kot najboljši igralec v moštvo / žarg. dolgo je bil prva deska moštva najboljši igralec. 5. mn., ekspr. gledališki oder, gledališče: z velikim uspehom je nastopil na opernih deskah; to delo želimo videti tudi na domačih deskah / gledališke, odrske deske / zelo mlada je stopila na deske.

³⁴ Šauperl: *Klasifikacija knjižničnega gradiva*, str. 83.

vprašanje uporabe ednine, dvojine ali množine ter naravnega in invertiranega vrstnega reda oz. zaporedja.

Oblikovanje predmetnih oznak, predvsem kontroliranih, je izjemno kompleksen postopek, pri katerem moramo imeti vedno v mislih pomen predmetnih oznak pri iskanju ustreznih informacij. Vsekakor pa nam izgradnja sistema predmetnih oznak prinaša veliko pozitivnih lastnosti, a se jih arhivisti v tem trenutku še premalo zavedamo.

4.5 Oblikovanje zapisov funkcij in aktivnosti

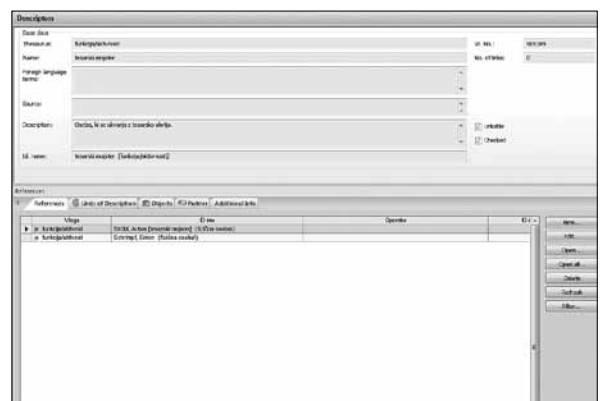
Pri svojem strokovnem delu arhivisti do sedaj nismo posvečali posebne pozornosti funkcijam korporativnih teles, oseb in družin. Še posebej to velja za funkcije korporativnih teles in njihove relacije do arhivskega gradiva.

Najprej je seveda treba ustrezno definirati funkcije, ki se pojavljajo pri popisovanju arhivskega gradiva:

1. funkcijam osebe prištevamo vsa področja delovanja posameznika po uradni dolžnosti ali pa ta, ki bodisi temeljijo na njegovi strokovni usposobljenosti za opravljanje teh dejavnosti (poklic) bodisi imajo pravno podlago, iz katere izhajajo določene pravice ali obveznosti;
2. funkcije korporativnih teles pa temeljijo na pravni podlagi, iz katere izhajajo določene pristojnosti oz. pooblastila za delovanje in s tem povezane pravice ali obveznosti.

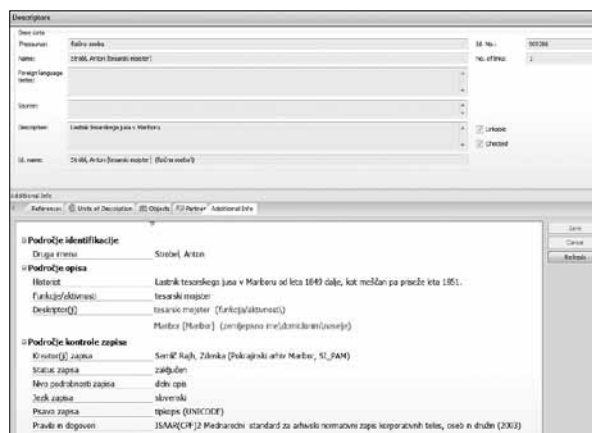
Opis funkcij samih po sebi pa je seveda nekoristen, če jih ne povežemo z deskriptorji, natančneje rečeno, s korporativnimi telesi in popisnimi enotami. Zapis pa mora biti normiran in mora v skladu z ISDF vsebovati ustrezne popisne elemente.

Pri tem je pomembno omeniti, da težave pri oblikovanju zapisov funkcij in aktivnosti izhajajo

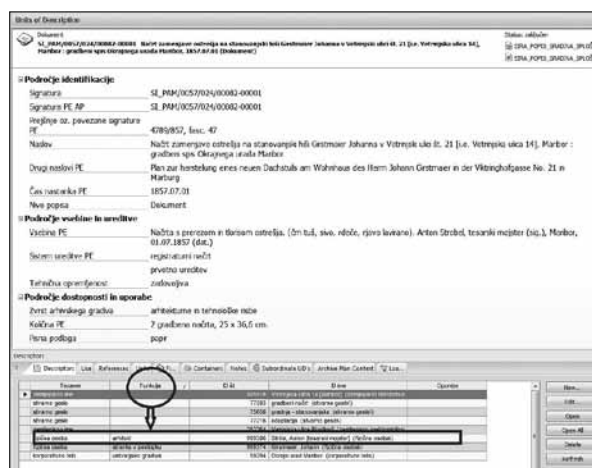

Prikaz oblikovanja normiranega zapisa o funkciji v sistemu SIRA_net

predvsem iz dejstva, da se v praksi velikokrat dogajajo zamenjevanja funkcij in stvarnih gesel –, to vodi v nedoslednost pri popisovanju gradiva in opisovanju funkcij ter izvajanju ustreznih povezav med enimi in drugimi.

Prikaz povezave funkcije z osebo, ki to funkcijo opravlja

Prikaz povezave funkcije s popisno enoto

5. Relacije med deskriptorji

V okviru sistema SIRA_net poznamo dve osnovni vrsti deskriptorjev. Glede na njuno možnost za ustvarjanje relacij ju delimo na:

- nepovezljive: delimo jih na nepovezljive deskriptorje in nepovezljive nepreferenčne deskriptorje;
- povezljive deskriptorje: delimo jih na povezljive deskriptorje brez povezav, povezane deskriptorje s povezavami, povezane deskriptorje z dvosmerno relacijo ter povezljive preferenčne deskriptorje.

Nepovezljivih deskriptorjev ni mogoče povezati s popisnimi enotami, prav tako pa niso v relaciji tudi z nobenimi drugimi deskriptorji. Tudi nepovezljivih

nepreferenčnih deskriptorjev ni mogoče povezati s popisnimi enotami, so pa povezani z najmanj enim ali več drugimi povezljivimi deskriptorji. Pri tem je vzpostavljena enosmerna relacija »glej«.

Gonobitz → *glej* → *Slovenske Konjice*
Wien → *glej* → *Dunaj*

Vsak deskriptor pri enosmerni relaciji je treba opredeliti kot normativno vsebino, vendar je s popisno enoto mogoče povezati le preferiran deskriptor.

Povezljive deskriptorje, kot pove že ime samo, pa je možno povezovati s popisnimi enotami, kakor tudi z drugimi deskriptorji. Če so deskriptorji povezani vsaj z eno ali več popisnimi enotami ter istočasno vsaj z enim ali več drugih deskriptorjev, potem govorimo o **povezanih deskriptorjih z dvosmerno relacijo**, saj je med deskriptorji vzpostavljena dvosmerna relacija. Povezljivi deskriptorji pa so lahko tudi preferenčni. Ko govorimo o **povezljivih preferenčnih deskriptorjih** govorimo o tem, da so deskriptorji povezani z eno ali več drugimi ne povezljivimi deskriptorji. Pri tem je vzpostavljena enosmerna relacija »uporabljeno za«.

Slovenske Konjice → *uporabljeno za* → *Gonobitz*
Dunaj → *uporabljeno za* → *Wien*

Prav tako je tudi pri dvosmerni relaciji treba vsak deskriptor opredeliti kot normativno vsebino, saj ga je mogoče povezati vsakega posebej s popisno enoto.

Vsekakor veljajo pri vzpostavljanju relacij med deskriptorji in popisnimi enotami določene zakonitosti, ki se odražajo tako pri zajemanju podatkov in njihovim povezovanjem z deskriptorji ter tudi pri poizvedovanju.

6. Sledenje deskriptorjem

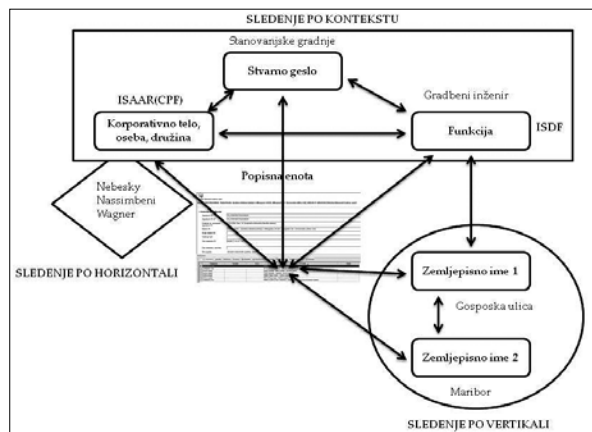
Velika večina arhivistov se v tem trenutku še ne zaveda velikega pomena obvladovanja deskriptorjev, čeprav so le-ti mogočno orodje v rokah arhivistov, s katerim bodo lahko obvladovali velike količine informacij in podatkov, ki jih hranijo v svojih podatkovnih zbirkah.

Ko govorimo o sledenju, govorimo o zmožnosti informacijskega sistema, da uporabnika pelje iz enega posnetka stanja do drugega spremenjenega stanja ali relacije, ki je v odnosu do izhodiščnega stanja.³⁵

³⁵ *Audit trail:*

- *is a sequence of steps supported by proof documenting the real processing of a transaction flow through an organization, a process or a system. (Definition for an audit and/or IT environment). An Audit log is a chronological sequence*

Primer modela sledenja deskriptorjem znotraj opisa ene entitete ter na relaciji deskriptor–deskriptor³⁷

sestavni del Maribor in je v podrejeni relaciji do Maribora).

7. Sklep

Na podlagi povedanega lahko oblikujemo ugotovitve in usmeritve za nadaljnje razprave v zvezi z oblikovanjem in uporabo deskriptorjev. Brez dvoma lahko trdimo, da predstavljajo deskriptorji pomembno orodje v procesu oblikovanja objektivnih informacij o arhivskem gradivu, saj so vsi sodobni sistemi za obdelavo informacij zasnovani na deskriptorskih sistemih, ki imajo ključno vlogo. Kot taki so potrebni za različne namene v sistemu urejanja, popisovanja in uporabe ohranjenega arhivskega gradiva.

Deskriptorji pa ne glede na sistemizacijo predstavljajo tudi pomembno vstopno točko (access point) za poizvedovanje v arhivskih informacijskih sistemih. Predstavljajo torej izhodišče za razumevanje konteksta za nadaljnje poizvedovanje po vsebinah in opisih arhivskega gradiva. Tako kot preostale vstopne točke v arhivskem informacijskem sistemu, morajo tudi te omogočiti uporabniku nadaljevanje poizvedovanja (browsing) tako v kontekstnem kot tudi opisnem delu arhivskega informacijskega sistema. Za ta namen je treba zajeti tako ustrezno količino informacij o normativni vsebini posameznega deskriptorja, hkrati pa vzpostaviti ustrezne relacije v obliki povezav med deskriptorji in popisnimi enotami.

Zato morajo biti vrednosti posameznih deskriptorjev normirane tako po vsebini kot tudi s stališča izdelave zapisov teh v sistemu. Prav zato bi bilo do-

bro, da bi slovenska arhivska služba nadaljevala prevzemanje in uvažanje deskriptorjev od zaupanja vrednih zunanjih virov ter vgrajevanje teh v slovenski arhivski informacijski sistem. Če uvoz deskriptorjev iz zunanjih virov ni možen ali smiseln, pa jih je treba v skladu s potrebami in zahtevami strokovnih standardov svobodno oblikovati v procesu zajemanja podatkov o arhivskem gradivu. Pri tem morajo arhivisti upoštevati pravila zajemanja podatkov v okviru vsakokratnega sistema. Povezovanje med deskriptorji samimi ali deskriptorji in drugimi entitetami v informacijskem sistemu mora biti izvedeno tako, da ne bo nesporazumov ne z vsebinskega ne s pojavnega stališča, in to v procesih bodisi zajemanja bodisi izvajanja dopolnitev bodisi v procesih uporabe. Arhivisti popisovalci naj po svoji lastni strokovni presoji odločijo, v katerih primerih bodo pri popisnih enotah uporabili dodatne deskriptorje in koliko jih bodo uporabili.

Pri tem pa seveda ostajajo odprta še številna vprašanja. Cilj pri uvedbi enotnega sistema deskriptorjev bi moral biti priprava smernic za oblikovanje gesel in vzpostavitev tezavrov pri vsebinah arhivske vrednosti, ki jih bo mogoče uporabiti v praksi, in sicer pri popisovanju arhivskega gradiva s katerikoli programskim orodjem. Zelo verjetno je, da se bo programska oprema v prihodnosti spreminjala, zato je treba zagotoviti tako vsebinsko obdelavo, ki je sprememba sistema ne bo prizadela. Ker pa je isti sistem za popisovanje gradiva v uporabi v vseh slovenskih javnih arhivih, je treba rezultate iskati tudi v poenotenju sistema gesljenja in vzpostavitvi skupnega tezavra v skupni podatkovni bazi.

Glede na razmeroma omejene izkušnje arhivske teorije in prakse se bo treba nasloniti na metodološka načela oblikovanja predmetnih oznak, ki jih uporabljajo bibliotekarji.³⁸ Vendar to ne more biti enostaven prenos bibliotekarskih teoretičnih in praktičnih dognanj, saj narava arhivskega in knjižničnega gradiva zahteva različne rešitve. To se je potrdilo tudi v primerjavi knjižničnih in arhivskih standardov za popis gradiva in njegovih ustvarjalcev.³⁹ Zaradi trajne narave arhivskega gradiva se pri vsebinski obdelavi postavljajo vprašanja, na katera knjižnični stroki ni treba odgovarjati.

³⁸ Kovač: *Navodila za predmetno označevanje*; Zalokar: *Priprava splošnega geslovnika COBISS.SI*, 2004.

³⁹ Semlič Rajh – Šauperl: *Arhivski in bibliografski opis*, str. 61–92.

³⁷ Semlič Rajh: *Arhivski zapisi in postopki sledenja*, str. 631–646.

Viri in literatura

Viri

Guidelines for multilingual thesauri. The Hague: IFLA, 2009 (pridobljeno 29.01.2011 s spletne strani: <http://archive.ifla.org/VII/s29/pubs/Profrep115.pdf>).

Iflne smernice za predmetno označevanje. *Spletni splošni slovenski geslovník*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2002 (pridobljeno 29.01.2011 s spletne strani <http://www.nuk.uni-lj.si/ssg/navodila.html#0%20IFLINE%20SMERNICE%20ZA%20PREDMETNO%20OZNA%20CEVANJE>).

ISAAR(CPF) – International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families. Second Edition. Paris: International Council on Archives, 2004 (pridobljeno 21.08.2009 s spletne strani <http://www.ica.org/sites/default/files/ISAAR2EN.pdf>).

ISAD(g) – General International Standard Archival Description. Second Edition. Ottawa: International Council on Archives, 2000 (pridobljeno 21.08.2009 s spletne strani http://www.ica.org/sites/default/files/isad_g_2e.pdf).

ISDF – International Standard for Describing Functions. Paris: International Council on Archives, 2007 (pridobljeno 21.08.2009 s spletne strani <http://www.ica.org/sites/default/files/ISDF%20ENG.pdf>).

ISDIAH – International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings. Paris: International Council on Archives, 2007 (pridobljeno 21.08.2009 s spletne strani http://www.ica.org/sites/default/files/ISDIAH%20Eng_0.pdf).

Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD) : A Conceptual Model. The Hague: IFLA, 2010 (pridobljeno 29.01.2011 s spletne strani <http://www.ifla.org/files/classification-and-indexing/functional-requirements-for-subject-authority-dada/frsad-final-report.pdf>).

Seznam tujih zemljepisnih imen v slovenskem jeziku. Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije, 2001.

Literatura

About the AAT. V: *Art and Architecture Thesaurus Online*. Los Angeles: The Getty Trust, 2010 (pridobljeno 31.01.2011 s spletne strani <http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/about.html#scope>).

Bizjak, Ž.: Klasificiranje pravosodnih organov, njihovih funkcij oziroma aktivnosti ter arhivskega gradiva. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega*

in elektronskega arhiviranja: Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja (ur. Slavica Tovšak et al.). Maribor: Pokrajinski arhiv, 2007, str. 115–124.

Duranti, L.: *Arhivski zapisi: teorija i praksa*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2000.

Hjørland, Birger: Concept theory. V: *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 60 (2009), št. 8., str. 1519–1536.

Kajič, M. – Klep, J.: Šifranti v državni upravi – dosegljiva je rešitev. V: *DOK_SIS 2004; Sistemi za upravljanje z dokumenti* (ur. S. Čufer et al.). Ljubljana: Media.doc – Društvo informatikov, dokumentalistov in mikrofilmarjev, 2004, str. V–18–V–25.

Kopač, J.: Klasifikacijski načrti s poudarkom na enotnih načrtih klasifikacijskih znakov. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja* (ur. S. Tovšak et al.). Maribor: Pokrajinski arhiv, 2007, str. 96–107.

Kovač, T. ... et al.: *Navodila za predmetno označevanje*. Ljubljana: NUK, 2001 (pridobljeno 30.07.2007 s spletne strani: <http://www.nuk.uni-lj.si/sssg/navodila.html>).

Landry, P.: *Guidelines for multilingual thesauri*. Milan: IFLA, 2009 (pridobljeno 19.09.2009 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifa75/215-landry-en.pdf>).

Nesbitt, Richard E.: Is the World Made Up of Nouns or Verbs? V: *The Geography of Thought: How Asians and Westerners Think Differently ... and Why*. New York: The Free Press, 2003, str. 137–163.

Novak, M.: *Preslikave vsebin v arhivskih strokovnih postopkih*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2007.

Rorissa, A. – Iyer, H.: Theories of cognition and image categorization: What category labels reveal about basic level theory. V: *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 59 (2008), št. 9, str. 1385–1392.

Subject Indexing in Archives. Ottawa: Bureau of Canadian Archivists: Planning Committee on Descriptive Standards, 1992.

Semlič Rajh, Z.: Problematika stvarjanja deskriptora kod popisivanja sadržaja arhivske vrijednosti. V: *Arh. praksa* 13 (2010), str. 238–243.

Semlič Rajh, Z.: Arhivski zapisi in postopki sledenja v arhivskem informacijskem sistemu. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: arhivistika in informatika: zbornik mednarodne konference* (ur. N. Gostenčnik). Maribor: Pokrajinski arhiv: 2012, str. 631–646.

Semlič Rajh, Z. in Šaupperl, A.: Arhivski in biografski opis gradiva in ustvarjalcev: mednarodni standardi in nacionalna praksa. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*

nja (ur. S. Tovšak et al.). Maribor: Pokrajinski arhiv, 2009, str. 61–92.

Semlič Rajh, Z. – Šauperl, A.: Problematika gesljenja in oblikovanja deskriptorjev. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* (ur. S. Tovšak et al.). Maribor: Pokrajinski arhiv, 2011, str. 187–213.

Šauperl, A.: *Klasifikacija knjižničnega gradiva*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2003 (Bibliothecaria; 9).

Šauperl, A.: Ifine smernice za predmetno označevanje: prednosti in slabosti v luči spoznanj o vedanju uporabnikov. V: *Knjižnica* 49 (2005), št. 1–2, str. 9–26.

Šauperl, A.: Malo znane lastnosti klasifikacije – Kratek vpogled v teorijo klasifikacije in njeno uporabo v knjižničnih katalogih. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja* (ur. S. Tovšak et al.). Maribor: Pokrajinski arhiv, 2007, str. 83–95.

Urbanija, J.: *Metodologija izdelave tezavra*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 1996 (Bibliothecaria; 1).

Vilfan, S.: Decimalna klasifikacija u arhivistici. V: *Arhivist* 2 (1956), str. 3–14.

Vrezec, V.: Pasti spreminjanja načrta klasifikacijskih znakov. V: *DOK_SIS 2004; Sistemi za upravljanje z dokumenti* (ur. S. Čufer et al.). Ljubljana: Media.doc – Društvo informatikov, dokumentalistov in mikrofilmarnarjev, 2004, str. V–75–V–80.

Zalokar, M.: *Priprava splošnega geslovnika CO-BISS.SI*. Maribor: IZUM, 2004 (pridobljeno 30.07.2007 s spletne strani: http://splet02.izum.si/cobiss-oz/news.jsp?apl=/2004_4/ar09.jsp).

Zeng, M. L. – Žumer, M.: *Introducing FRISAD and mapping it with SKOS and other models*. Milan: IFLA, 2009 (pridobljeno 19.09.2009 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/200-zeng-en.pdf>).

Zeng, M. L. – Žumer, M.: *Mapping FRISAD model and other abstract models*. ISKO UK 2009 Conference: Content architecture, London, June 2009 (pridobljeno 19.09.2009 s spletne strani <http://www.iskouk.org/conf2009/abstracts.htm#zeng>).

Zusammenfassung

KONTROLLIERTE STICHWORTREGISTER: WARUM SIND SIE NOTWENDIGER ALS JE ZUVOR?

Schon sehr früh traten auf dem Gebiet der Organisation des Schrift- und Archivguts Bestrebungen der Sicherung eines rascheren Zugriffs auf Dokumente auf einschließlich der Problematik der Stichwortbildung, des Aufbaus verschiedener Thesauri, einer fortschrittlicheren Verwendung der Klassifikationszeichen und auch der Schaffung von Verzeichnissen archivischer Findmittel. Diese Bestrebungen wurden auf verschiedene Weise realisiert, was zur Entwicklung unterschiedlicher Managementsysteme zur Verwaltung der Dokumenteninhalte sowohl in klassischer als auch elektronischer Form führte. Die dabei entstandenen methodologischen Probleme löste jeder selbst, wobei geeignetste Lösungen gesucht wurden und jeder ein eigenes System schuf. Diese Systeme reichten jedoch nur zur Sicherung eines rascheren Zugriffs auf das Archivgut bei den klassischen archivischen Informationshilfen, die auf dem Papier erarbeitet wurden. Mit der Einführung neuer Findmitteln, vor allem beim Aufbau wechselseitiger archivischer Datenbanken, ist aber eine solche Vorgehensweise nicht mehr geeignet, geschweige denn wirksam und rational. Aufgrund der reziproken Unvereinbarkeit der lokalen Systeme bedeutet das oft ein Hindernis in der Entwicklung gemeinsamer Systeme.

Systeme zur inhaltlichen Kennzeichnung können hinsichtlich Zweck, Ziele und Ausführung in Stichwortregister, Thesauri und Klassifikationen systematisiert werden. Jedes dieser Systeme besitzt eine eigene innere Logik des Aufbaus und der Anwendung. Ihre Bedeutung bei den Inhalten mit Archivwert liegt vor allem in der rationalen Integrierung in ein Managementsystem zur Verwaltung der Ganzheit des Archivguts und damit auch in ein System der fachmännischen Archivarbeit. Stichwortregister, Thesauri und Klassifikationen sind nämlich bei der Ordnung und Vermittlung des Schrift- und Archivguts von entscheidender Bedeutung.

Die Rationalisierung auf dem Gebiet der Stichwortbildung, Klassifikation und Schaffung von Systemen zur inhaltlichen Kennzeichnung bei den Inhalten mit Archivwert stellt nur eine der Lösungen zur Behandlung des aufbewahrten Schrift- und Archivguts dar. Eine standardisierte Form der Aufzeichnungen über die Kontexte, in denen sich das Archivgut befindet, stellt die grundlegenden Rah-

menbedingungen zur Durchführung dieser Rationalisierung dar. Diese standardisierten Aufzeichnungen wurden in den allgemein anerkannten Archivstandards festgelegt, und zwar im Allgemeinen internationalen Standard zur Verzeichnung von Archivgut (ISAD(G)2), im Internationalen Standard für archivarische Normdaten (Körperschaften, Personen, Familien) (ISAAR(CPF2)), im Internationalen Standard zur Verzeichnung von Funktionen (ISDF) und im Internationalen Standard für die Verzeichnung von Institutionen mit Archivbeständen (ISDIAH). Die genannten Standards ermöglichen die Schaffung archivarischer Informationssysteme auf der Grundlage standardisierter Datenstrukturen. Dabei ist die Abbildung der archivischen Inhalte in standardisierte Datenstrukturen von großer Bedeutung, da nur auf diese Weise ein Datenaustausch möglich ist.

Die neuen Methoden der Datenorganisation und damit die Ermöglichung eines rascheren und leichteren Zugangs zu den Inhalten, die aufbewahrt werden, erfordern aber eine Verbindung mit anderen Disziplinen und die Übernahme von Erfahrungen und Leitbildern vor allem aus der Dokumentalistik, Bibliothekswissenschaft, Informatik usw. Insbesondere gilt dies für die Stichwortbildung und für den Aufbau und die Verwendung von Thesauri, wo Erfahrungen auf dem Gebiet der Bibliothekswissenschaft und der Verwaltung von Bedeutung sind, beispielsweise das einheitliche Klassifikationsschema der Organe der Staatsverwaltung.

Zweifelsohne kann behauptet werden, dass die Deskriptoren ein wichtiges Werkzeug im Prozess der Gestaltung objektiver Informationen über Archivgut darstellen, basieren doch alle modernen Systeme zur Informationsverarbeitung auf Deskriptorensystemen, die eine entscheidende Rolle spielen. Als solche dienen sie verschiedenen Zwecken im System der Ordnung, Verzeichnung und Benutzung des aufbewahrten Archivguts.

Die Deskriptoren stellen aber ungeachtet ihrer Systematisierung auch ein wichtiges Suchkriterium (access point) für die Recherche in den archivischen Informationssystemen dar, somit einen Ausgangspunkt zum Verständnis des Kontextes für die weitere Recherche nach Inhalten und Verzeichnungen des Archivguts. So wie die übrigen Suchkriterien im archivischen Informationssystem müssen auch diese dem Benutzer die Fortsetzung der Recherche (Browsing) sowohl im kontextuellen als auch im deskriptiven Teil des archivischen Informationssystems ermöglichen. Zu diesem Zweck muss eine entsprechende Menge an Informationen über den normativen Inhalt des einzelnen Deskriptors erfasst und gleichzeitig zwischen den Deskriptoren und den

Verzeichnungseinheiten entsprechende Verbindungen geschaffen werden, die dann über das Internet als unikate URL wiedergegeben werden.

Die Werte der einzelnen Deskriptoren müssen deshalb sowohl inhaltlich als auch vom Standpunkt der Ausarbeitung ihrer Aufzeichnungen im System normiert sein. Eben deshalb wäre es von Vorteil, dass der slowenische Archivdienst mit der Praxis der Übernahme und Einfuhr der Deskriptoren aus vertrauenswürdigen externen Quellen und deren Integrierung in das slowenische archivarische Informationssystem fortsetzt. Wenn die Einfuhr der Deskriptoren aus externen Quellen nicht möglich oder nicht sinnvoll ist, müssen diese im Einklang mit den Erfordernissen und Anforderungen der Fachstandards im Prozess der Erfassung von Daten zum Archivgut frei indexiert werden. Die Archivare müssen dabei die Regeln der Datenerfassung im Rahmen des jeweiligen Systems berücksichtigen. Die Verbindung zwischen den Deskriptoren selbst oder den Deskriptoren und anderen Entitäten im Informationssystem muss so ausgeführt werden, dass es weder vom inhaltlichen noch vom Standpunkt der Erscheinungsform zu Missverständnissen kommt, und zwar weder in den Prozessen ihrer Erfassung oder Ausführung der Ergänzungen noch in den Prozessen ihrer Verwendung.

Dabei bleibt natürlich noch eine ganze Reihe offener Fragen. Das Ziel bei der Einführung eines einheitlichen Deskriptorensystems müsste die Vorbereitung von Leitlinien zur Stichwortbildung und die Schaffung von Thesauri bei den Inhalten mit Archivwert sein, die in der Praxis verwendet werden können, und zwar bei der Verzeichnung von Archivgut mit jeder Software. Da es sehr wahrscheinlich ist, dass sich die Software in Zukunft verändern wird, muss eine solche inhaltliche Verarbeitung sichergestellt werden, die von einer Systemänderung nicht betroffen wäre. Da aber dasselbe System zur Verzeichnung von Archivgut in allen slowenischen öffentlichen Archiven verwendet wird, müssen Ergebnisse auch in der Vereinheitlichung des Systems der Stichwortbildung und in der Schaffung eines gemeinsamen Thesaurus in einer gemeinsamen Datenbank gesucht werden.

Im Hinblick auf die relativ beschränkten Erfahrungen in der Archivtheorie und Archivpraxis wird man sich auf die methodologischen Grundsätze der Objektbezeichnung stützen müssen, die von den Bibliothekaren verwendet werden. Dabei kann es aber nicht um eine einfache Übertragung theoretischer und praktischer bibliothekarischer Erkenntnisse gehen, da die Natur des Archiv- und des Bibliotheksguts unterschiedliche Lösungen erfordert. Dies hat

sich auch im Vergleich der Bibliotheks- und der Archivstandards zur Verzeichnung von Schriftgut und dessen Urhebern bestätigt. Aufgrund der dauerhaften Natur des Archivguts stellen sich bei der in-

haltlichen Verarbeitung Fragen, mit denen sich die Bibliothekswissenschaft nicht auseinandersetzen braucht.